

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
КАФЕДРА ГРЕЦЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ ТА ПЕРЕКЛАДУ**

ГРЕЦЬКИЙ ЛІНГВОКУЛЬТУРНИЙ ПРОСТІР

КОЛЕКТИВНА МОНОГРАФІЯ

За загальною редакцією

Юлії Лабецької

**Маріуполь
МДУ
2021**

УДК 811.14'06

Науковий редактор: кандидат філологічних наук, доцент, в.о. завідувача кафедри грецької філології та перекладу Маріупольського державного університету Юлія Лабєцька.

*Рекомендовано до друку Вченою радою Маріупольського державного університету.
Протокол №6 від 02 грудня 2021 р.*

Редагування грецького тексту: Параскеві Калцуні.

Рецензенти:

Голубовська І.О., доктор філологічних наук, професор
(Київський національний університет імені Тараса Шевченка);
Любченко Т.В., кандидат філологічних наук, доцент
(Київський національний лінгвістичний університет)

Г 80 Грецький лінгвокультурний простір : кол. монографія / За
заг. ред. Ю. Лабєцької. Маріуполь : МДУ, 2021. 372 с.

Монографія.

ISBN

© Колектив авторів, 2021

© МДУ, 2021

2.2 СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АДВЕРБІАЛЬНИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ У НОВОГРЕЦЬКІЙ МОВІ

Серед різних спроб класифікувати фразеологічний склад мови помітне місце посідає семантико-граматичний розподіл фразем, намагання вписати їх у різні граматичні класи, що співвідносяться з певними частинами мови (Л. Авксентьев, В. Архангельський, М. Демський, В. Жуков, О. Кунін, І. Лепешев, О. Молотков, О. Федоров та ін.). Але якщо слова порівняно легко об'єднуються в граматичні класи за своїми більш-менш чітко вираженими семантико-граматичними ознаками, то фразеологізми класифікувати за граматичним принципом значно важче, що зумовлюється їх генезою і структурно-семантичними ознаками: фразеологізм є результатом переосмислення вільного словосполучення, надслівною структурою, у якій особливим способом поєднуються семантико-граматичні ознаки всіх компонентів. Нарізнооформленість фразем зумовлює суттєві розбіжності в класифікації фразеологічних одиниць.

Зазвичай більшість дослідників класифікують фразеологічні одиниці (далі ФО) на субстантивні, дієслівні, ад'єктивні, адвербіальні та, зазвичай, вигуківі.

До адвербіальних належать фраземи кількісно- або якісно-обставинної семантики, які характеризуються повною відсутністю морфологічних парадигм і виконують у реченні функції обставин [2, с. 62]. Дослідженню деяких аспектів адвербіальних (або як їх ще називають прислівникових) фразеологізмів у вітчизняній науці присвячено роботи О. Куніна, А. Емірової, М. Алефіренка, О. Жукова, В. Ужченка, Н. Кулик, С. Циганкова та ін. Однак, у новогрецькій мові досі немає жодної роботи, яка б окремо висвітлювала різні аспекти функціонування саме адвербіальних ФО, такі як: їхня структурно-семантична класифікація, системні зв'язки між ними, національна специфіка, зіставні дослідження новогрецьких адвербіальних фразеологізмів з іншими мовами, їх способи формування та ін.

Отже, мета статті полягає у визначенні структурно-семантичних особливостей адвербіальних фразеологізмів новогрецької мови.

Як зазначає М. Алефіренко, адвербіальні фраземи за своєю структурно-граматичною організацією надзвичайно строкаті. Також не існує єдиного, загальновизнаного погляду у мовознавців щодо обсягу і меж адвербіальної фраземики. На його думку, приналежність тих чи інших стійких сполучень слів до адвербіальних фразем визначається не тільки і не стільки структурно-граматичною моделлю і не редукцією інших ФО, побудованих за зразком словосполучення, скільки смисловою і граматичною ідіоматизацією, тобто семантичною і граматичною транспозицією їх лексичних компонентів, яка відбувається внаслідок взаємодії різних рівнів мовної системи, що обумовлює структурні типи, семантичні і граматичні властивості фразеологічних утворень [2, с. 62–63].

Поділяючи думку Н. Кулик, до грецьких адвербіальних фразеологічних одиниць відносимо: 1) ідіоми, яким властива повна семантична монолітність компонентів: *όσο πατάει η γάτα* «дуже мало, мінімально» (досл. скільки кішка

наступить); 2) фразеологічні словосполучення, компоненти яких зберігають семантичну розчленованість: *με ανθρώπινο πρόσωπο* «з повагою до людини, справедливо» (досл. з людським обличчям); 3) фразеологізовані утворення, одна частина яких переосмислена, а інша виступає у прямому значенні: *έξω φρενών* «не в собі (від люті)» (досл. поза гальмами).

Враховуючи, що досліджувані мовні одиниці можуть бути за своєю структурою словосполученням, а за семантикою – словом, здатним функціонувати як певна частина мови (В. Білоноженко, С. Пташник та ін.), визначаємо такі структурні межі адвербіальних фразеологізмів: нижня межа – двокомпонентне утворення: *στα μούλωχτά* «потайки (зазвичай з підлим наміром)»; верхня межа – просте речення: *αν θέλει ο Θεός* «як Богу буде завгодно» [33, с. 5–6].

М. Алефіренко залежно від типу семантико-граматичної домінанти поділяє адвербіальні фраземи на якісно-означальні, кількісно-означальні, способу дії і обставинні [2, с. 66]. Однак, на нашу думку, більш вдалою та простішою є класифікація О. Куніна, який поділяє адвербіальні ФО за своїми семантичними особливостями на два класи: якісні та обставинні. Якісні адвербіальні ФО – це такі фразеологізми, які позначають ознаки процесу, тобто характеризують його з якісної сторони. Обставинні адвербіальні ФО – це такі фразеологізми, які не характеризують дію з якісної сторони, а позначають обставини, умови, в яких здійснюється дія, тобто щось зовнішнє по відношенню до дії [35, с. 145–150].

Отже, розглянемо кожний із вищезазначених класів. Якісні адвербіальні ФО поділяються на ФО способу дії та ФО міри і ступеня.

1. Адвербіальні ФО способу дії. Зазвичай ці фразеологізми можна ідентифікувати, як і звичайний прислівник способу дії, який відповідає на питання «як, яким способом?». До цієї групи належать такі ФО новогрецької мови: *χωρίς αιδώ* «безсоромно», *με αίμα* «з великими зусиллями, стражданнями та муками», *μέσες άκρες* «неточно, поверхово, приблизно», *το δίχως άλλο* «без сумніву, обов'язково», *ώσπου να πεις αμην* «дуже швидко, одразу ж», *με την άνεσή σου* «не поспішаючи, повільно», *με ανοιχτές αγκάλες* «з любов'ю, щирістю, доброзичливо», *στο άρπα-κόλλα* «нашвидкоруч, поспіхом», *σαν βασιλιάς* «багато, розкішно», *βήμα-βήμα* «повільно, потрохи, уважно», *μετά βίας* «з трудом, з великими зусиллями», *με το γάντι* «ввічливо, з повагою», *όπως τον γέννησε η μάνα του* «у чому мати народила», *χωρίς δεύτερη κουβέντα / δεύτερο λόγο* «одразу ж, не втрачаючи часу», *με νύχια και με δόντια* «будь-яким способом, усіма силами», *με ελαφριά καρδιά* «з легким серцем», *στη ζούλα* «потайки», *χαρτί και καλαμάρι* «з усіма подробицями», *πλαμ και κάτω* «різко, несподіванно», *σαν το κλέφτη* «потайки, без шуму, не залишаючи слідів» та ін. З вищенаведених прикладів, а також з усього проаналізованого нами матеріалу, очевидно, що найбільш розповсюдженою конструкцією для позначення адвербіальних ФО способу дії є «прийменник + іменник». Також розповсюдженими є такі конструкції, як: «прийменник + прикметник + іменник», «сполучник + дієслово + іменник»; також варіації з сурядним сполучником *και*: «іменник + сполучник *και* + іменник», «прислівник + сполучник *και* + прислівник»; компаративні звороти

«сполучник *σαν* + іменник» та ін.

2. Адвербіальні ФО міри і ступеня. Наведемо декілька прикладів: *να φάνε και οι κότες* «дуже багато, велика кількість», *στο νυν και αεί* «до крайнього ступеню, до крайньої межі», *μέχρι αηδίας* «занадто, надмірно, через край», *στο ακέραιο* «повністю», *στο αμήν* «за межі (терпіння, витримки)», *σαν την άμμο της θαλάσσης* «багато людей, речей», *από την κορυφή ως τα νύχια* «повністю, з ніг до голови», *ντιπ για ντιπ* «повністю, цілком», *μετριούνται στα δάχτυλα (του ενός χεριού)* «мало, по пальцях перерахувати», *του καλού καιρού* «дуже багато», *για (τα) καλά* «дуже, сильно, значною мірою», *με (την) ουρά* «у великій кількості, вдосталь, багато» та ін. Серед фразеологізмів цієї групи найрозповсюдженою конструкцією є: «прийменник + іменник». Інші фразеологізми утворюються за різними схемами, наприклад, «дієслово + сполучник + іменник», «сполучник + іменник + іменник», «прийменник + іменник + прийменник + іменник», «дієслово + прийменник + іменник» та ін.

Обставинні адвербіальні фразеологізми поділяються на такі групи:

1. Обставини, за яких здійснюється дія. Наприклад, *υπέρ της αεροπορίας* «для незрозумілих цілей, не знаючи куди і для чого будуть витратись гроші», *άνευ λόγου και αιτίας* «не маючи виправдання», *βρέξει-χιονίσει* «за будь-яких обставин, у будь-якому випадку». Як і в інших фразеологізмах, типовою конструкцією є: «прийменник + іменник» та «прийменник + іменник + сполучник *και* + іменник».

2. Обставини місця. Наприклад, *απ'άκρη σε άκρη* «по всій території, довжині, усюди», *στην άκρη του κόσμου* «на краю світу, дуже далеко», *απανταχού της γης* «у всьому світі, всюди», *σε απόσταση αναπνοής* «близько, поряд», *στα όρη, στ'άρια τα βουνά* «дуже далеко від людей», *εκτός των τείχων* «далеко від міста», *στην εξορία του Αδάμ* «дуже далеко, у далекому, недоступному місці», *στον διαόλου το κέρατο* «дуже далеко», *μακριά και αλάργα* «дуже далеко». Майже всі фразеологізми цієї групи мають конструкцію: «прийменник + іменник + іменник». Однак, наявні і інші конструкції, такі як: «прийменник + іменник, прислівник + прислівник», прийменник + іменник + прийменник + іменник».

3. Обставини часу. Наприклад, *εν τω άμα (και το θάμα)* «одразу ж, негайно, не втрачаючи часу», *προ αμνημονεύτων ετών / χρόνωσ* «дуже давно, багато років тому», *όσο έχω τα μάτια μου ανοιχτά* «доки я живий, скільки буду жити», *αραιά και που* «рідко», *απ'το βυζί της μάνας* «з малих літ, з дитинства», *χρόνια / καιρούς και ζαμάνια* «дуже довго, довгий час», *μέρα μεσημέρι* «серед білого дня», *με το καλημέρα* «з першої миті, одразу, з самого початку», *ώσπου / μέχρι να πεις κόμινο* «дуже швидко, у маленький часовий проміжок», *τον μήνα που δεν έχει Σάββατο* «ніколи», *απ'τον καιρό του Νωέ* «з давніх давен». Ця група представлена у новогрецькій мові, як і будь-якій іншій, досить широко і різноманітно. Слід зауважити, що для цієї групи нехарактерна наявність якоїсь типової граматичної конструкції. Так, наявні такі структури: «прийменник + прикметник + іменник», «сполучник + дієслово + іменник + прикметник», «прийменник + іменник + іменник», «іменник + сполучник + дієслово + іменник» та ін.

4. Обставини напрямку. Наприклад, *δώθε-κείθε / πέρα δώθε* «туди-сюди, з однієї сторони в іншу», *δεξιά και αριστερά* «наліво та направо». Ця група є

малочисельною. Зі всього фактичного матеріалу було виділено лише два приклади, які утворені за допомогою складання двох прислівників.

5. Обставини причини. Наприклад, *άνευ αποχρώντος λόγου* «без серйозної причини», *τζάμπα και βερεσέ* «безпідставно, без серйозної причини», *για ψόλλου πήδημα* «з незначної причини, через дрібницю», *στα καλά καθούμενα / στα καλά του καθουμένου* «без ясної причини, без приводу». Типовою конструкцією цих ФО є «прийменник + іменник + іменник» та «прислівник + сполучник *και* + прислівник».

6. Обставини мети. Наприклад, *ποσ'απίδια πιάνει / χωράει / βάζει ο σάκος* «наскільки погані справи, що відбувається насправді (з'ясовувати)», *στον βρόντο* «без певної мети», *για τα μάτια (του κόσμου)* «для відводу очей», *στα μουλλωχτά* «таємно, зазвичай з підлою ціллю, наміром». Ця група теж є малочисельною. ФО зазвичай мають таку структуру: «прийменник + іменник».

7. Обставини умови. Наприклад, *υπό την αίρεση* «при умові», *αν θέλει ο Θεός* «як Бог забажає», *καλώς εχόντων των πραγμάτων* «якщо все піде добре, як задумано, якщо складуться сприятливі умови», *όπως και να'χει το πράγμα / όπως και να κάνουμε* «у будь-якому разі, за будь-яких умов, обов'язково». Ця група ФО не характеризується наявністю якоїсь певної конструкції. Нами було виділено такі структури: «прийменник + іменник», «прислівник + дієслово + іменник», «сполучник + дієслово + іменник».

Отже, проаналізувавши наявний матеріал (283 адвербіальні фразеологізми), було визначено, що 53 % складають якісні адвербіальні ФО, та 47 % – обставинні. Погоджуючись з думкою М. Алефіренка, ми констатуємо, що у процесі деривації означальних адвербіальних фразем смислотворчими факторами виступають переважно їх лексичні елементи. Смилова природа обставинних фразем формується за переважною участю граматичних значень. Звичайно, і в означальних, і в обставинних фраземах лексичні і граматичні значення тісно переплітаються, що часто приводить до синкретизму означальної і обставинної семантики [2, с. 66].

Характерною особливістю адвербіальних фразеологізмів новогрецької мови є велика кількість застарілих форм у складі фразеологізму. Цими компонентами виступають прийменники (*υπέρ, υπό, εν, про, περί, άνευ*), іменники у давальному відмінку, який вже зник з граматичної системи сучасної новогрецької мови (*ελαφρά τη συνειδήσει* «з чистою совістю», *κατά τας Κυριακάς και τας εορτάς* «дуже рідко, по святах»), а також застарілі прислівники (*τήδε κακείσε* «туди-сюди», *νυν και αεί* «зараз і завжди»).

Найбільш розповсюдженими конструкціями серед якісних та обставинних адвербіальних фразеологізмів є «прийменник + іменник», «прийменник + іменник + іменник», де другий іменник використовується у родовому відмінку. Також є велика кількість ФО, де використовується сурядний сполучник *και*. Зазвичай це такі конструкції, як «іменник + *και* + іменник» та «прислівник + *και* + прислівник». Також адвербіальним фразеологізмам новогрецької мови властива структурна модель з повторенням компонентів, наприклад, *ένας ένας* «один за одним», *άλλοι και άλλοι* «багато (зазвичай людей без особливих здібностей)», *βήμα βήμα* «повільно, помалу», *ντιπ για ντιπ* «повністю, цілком» та

ін. Слід зазначити, що адвербіальним фразеологізмам новогрецької мови, як і іншим мовам, властива нерозкладність та незмінний порядок компонентів, що їх утворюють.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо у з'ясуванні внутрішніх та зовнішніх синтагматичних та парадигматичних відношень між якісними та обставинними адвербіальними фразеологізмами, висвітленні системних відношень між ФО та проблеми реалізації цієї групи фразеологізмів у різних контекстах, у дослідженні їх комунікативно-прагматичних особливостей та ін.